

Богдан В.М.

Проблема шкільного булінгу серед підлітків

Анотація. Проблема шкільного булінгу є актуальною, тому досить часто підіймається у вітчизняній літературі. У статті розглядаються проблеми та особливості шкільного цькування, а саме в підлітковому віці. Розглядаються причини агресії серед підлітків. Описано вивчення підліткового булінгу. Аналізуються характерні риси об'єктів та суб'єктів та інших учасників булінгу, висвітлюється класифікація суб'єктів булінга в організації. Розкривається соціальна структура булінгу і дається психологічна характеристика його учасників. Проблематизується тема соціального контексту, який породжує травлю. Досліджено проблему булінгу більш глибоко. Дослідження було спрямоване на виявлення виду булінгу та вивчення особливостей булінгу серед підлітків. У ході дослідження були зроблені висновки, і виявилось, що в підлітковому віці психологічний булінг більш поширений ніж, фізичний.

Ключові слова: булінг, шкільний булінг, жертва, булер, спостерігач, підліток.

В.М. Богдан. Проблема школьного буллинга в подростковом возрасте.

Аннотация. Проблема школьного буллинга является актуальной, поэтому довольно часто поднимается в отечественной литературе. В статье рассматриваются проблемы и особенности школьной травли, в подростковом возрасте. Рассматриваются причины агрессии среди подростков. В статье описано изучение подросткового буллинга. Анализируются характерные черты объектов, субъектов и других участников буллинга, обосновывается классификация субъектов буллинга в организации. Раскрывается социальная структура буллинга и дается психологическая характеристика его участников. Проблематизируется тема социального контекста, порождающего травлю. Исследована проблема буллинга более глубоко. Исследование было направлено на выявление вида буллинга и изучение особенностей буллинга среди подростков. В ходе исследования были сделаны выводы, что в подростковом возрасте психологический буллинг более распространен чем, физический.

Ключивые слова: буллинг, школьный буллинг, жертва, булер, наблюдатель, подросток.

V.M Bogdan. A problem of scholl bullying is in teens.

Abstract. The problem of school bullying is relevant, so it often rises in the literature. The article deals with the problems and features of school

bullying, namely in adolescence. The causes of aggression among adolescents are considered. The study of teenage bullying is described. The content of the paper describes outstanding characteristics of bullying objects, subjects and other participants. The author proposes her classification of bullying-parties in organization. The theme of the social context generating persecution is problematized. The problem of bullying is investigated more deeply. The study was aimed at identifying the type of bullying and studying the features of bullying among adolescents. The study concluded that psychological bullying is more common than physical bullying in adolescence.

Key words: bullying, school bullying, victim, Buller, observer, teenager.

Постановка проблеми. З кожним роком проблема шкільного цькування або булінгу стає актуальнішою. Чому з кожним роком жертв булінгу стає більше, невідомо, можливо, на це впливає стрімкий розвиток інтернету та відкритий доступ до будь-яких сайтів в тому числі і сайтів з жорстоким змістом, який може вплинути на психіку дитини, можливо сприяє загальна ситуація в країні, що спонукає людей бути жорстокішими, причин маса. Але проблема існує, і досить глобальна. Вона прокрадається в шкільне життя непомітно, спочатку це невинні дитячі жарти, але потім вони переростають в цькування особистості, які призводять до жахливих наслідків. Насильство в школі вимагає найпильнішої уваги, оскільки саме ситуація в школі багато в чому впливає на подальший розвиток особистості школярів. Актуальність проблеми доводить статистика, яка показує досить невтішні результати для нашої країни. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), у 2016 році Україна посіла 9 місце із 42 досліджуваних країн за кількістю постраждалих від цькування, четверту сходинку серед країн Європи за рівнем проявів агресії підлітків. На першому місці – Росія, на другому – Албанія, на третьому – Білорусь[2]. В Україні активно вибудовується система протидії цькуванню серед дітей. Благодійні організації такі як: Благодійний фонд «Kiddo», український фонд «Благополуччя дітей», Жіночий Консорціум України, допомагають жертвам булінгу боротися з проблемою. UNICEF та Український інститут дослідження екстремізму досліджують проблему булінгу, полегшуючи боротьбу з ним. У 2019 році набув чинності закон : Закон України від 18.12.2019 року №2657-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)». За цим законом, булер буде притягнутий до відповідальності, у вигляді штрафів. Також закон передбачає обов'язкове проведення в загальноосвітніх закладах консультацій батьків, дітей, вчителів щодо булінгу[11].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблемою булінгу займалися такі вчені, як Д.Олвеус, А. Пікасо і П.Хайнеманн, вони вважаються основоположниками дослідження цієї проблеми. Крім того, проблему булінгу вивчали і британські дослідники В. Бесаг і Д. Лейн. Французький вчений К. Дьюкс перший висвітлив проблему шкільного цькування[14]. П.Хайнеманн описав схему за якою відбувається дія булінгу. Він вважав, що нова дитина в групі, порушує рівновагу, і тому її знищують[13]. В.Р.Петросянц, розробила анкету виявлення булінгу в школі[9]. В роботах М.М.Кравцової значну увагу приділено вивченню типів дітей, які беруть участь в булінгу[4].

Опитування ВООЗ показало, що випадків цькування серед 11-річних більше, ніж серед 15-річних. Та в Українському інституті дослідження екстремізму вважають, що в старшому віці розповсюдженим стає психологічне насильство[2].

Метою статті є дослідити особливості підліткового булінгу.

Виклад основного матеріалу. Булінг – це так званий горизонтальний моббінг, коли психологічний терор походить від колег та однолітків[10]. Булінг – проблема світового масштабу. Він присутній в усі часи, в усіх країнах. Саме завдяки роботам Д. Олвеуса, Е. Роланда в 1978 р поняття «булінг» було введено в науковий обіг[15].

У 1974-1988 рр. детально висвітлював феномен булінгу британський дослідник Д. А. Лейн, який зробив акцент на структуру цього процесу і фактори, що сприяють його прояву. В одній із своїх робіт автор дав визначення, яке стало класичним: « булінг - це тривале фізичне або психічне насильство з боку індивіда або групи щодо індивіда, який не здатний захистити себе в даній ситуації»[7,с.68]. У своїх роботах, присвячених причинам булінгу, шкільного хуліганства та шкільним прогулам, Лейн відводив важливу роль таким факторам, як сім'я, індивідуальні особливості і мікроклімат школи[7].

Причини шкільного цькування можуть бути різними. А.Адлер вважав, що одною з причин булінгу є мета підлітка, самоствердитись та позбутися комплексу неповноцінності[1]. Основними причинами шкільного булінгу є: з боку жертви - зовнішність, діалект, занижена або завищена самооцінка, страх і тривожність, надмірна чутливість, успішність, явно виражені фізичні захворювання, нав'язування всім своєї ідеї, порушення правил і кордонів інших; з боку булера - привернення уваги, помста, боротьба за владу, відновлення справедливості, заздрість, усунення суперника, самоствердження, відчуття ворожості.

У своїй статті «Булінг як різновид насильства. Шкільний булінг» О.М.Ожійова найбільш влучно описує різновиди булінгу[8].

1. Фізичний булінг.

Найбільш поширений серед хлопчиків. Вважається найжорстокішою формою булінгу, коли жертву б'ють, штовхають, ставлять підніжки, а

також б'ють нанесені різними предметами, тощо. Але і трапляються випадки серед дівчат, в 2017 році всю Україну сколихнула новина про «чернігівську банду школярок», яким виповнилось лише 14 років, вони побили дівчину, і їх дії призвели до того, що вона лежала в лікарні, і як потом виявилось це не перша їх жертва. На жаль, таких випадків, дуже багато.

2. Психологічний булінг.

Це цькування, пов'язане з дією на психіку, за допомогою вербальних образ, насмішок, залякувань, переслідувань, які надають емоційний тиск на жертву.

3. Кібербулінг - приниження жертв за допомогою цифрових технологій. Яскравим проявом кібербулінгу є інтернет-гра «Синій кит» або «Червона сова» так звані «куратори» впливали на дитячу психіку через соціальні мережі, давали їм завдання, різного характеру, і останнім було самогубство. Ось так через погрози, вбити всю сім'ю та крихку дитячу психіку, скільки дітей забрали в себе життя.

Булінг присутній в усіх сферах діяльності, тому нині досить велика кількість форм цькування. У булінгу присутня певна структура, вона складається з трьох компонентів: булер, жертва і глядачі. Булерами як правило виступають діти, що мають риси характеру нарциса. Основна особливість нарциса - прагнення до влади, самоствердження за рахунок інших[3]. Як правило, булери грають на публіку, їм потрібні свідки. Д. Ольшеус виділив деякі типові риси булера, вони можуть проявлятися і у дітей, які не є ініціаторами булінгу в класі, але вони будуть не так виражені, як у самих булерів[6].

Психологи виділяють такі типові риси булера: такі діти впевнені, що якщо вони підпорядкують собі всіх однокласників, їм буде легше домогтися бажаного: хочуть бути в центрі уваги; вважають себе вище жертви; якщо ці діти не є лідерами класу, то прагнуть стати ними[5].

У шкільному булінгу найчастіше бере участь ціла група дітей. Спостерігачі, це основна маса шкільного булінг в класі. Їх може переслідувати почуття провини через те, що не відстоюють чужі інтереси, що не заступаються за дітей, яких принижують, через те, що вони підтримують кривдника. Але почуття провини у них присутнє не довго, поступово, діти стають цинічними і безжальними до жертв.

Спостерігачами найчастіше є діти, які бояться бути на місці жертви; які не бажають виділятися з натовпу однокласників; діти, які раніше піддавалися насильству, бажають відігратися засвоїм приниженням.

Типових жертв шкільного терору немає. Жертва може бути як випадково обраною серед однокласників, так і сама передчуваючи можливість стати жертвою булінгу, стає його ініціатором. Будь яка дитина може бути білою вороною. Жертвами шкільного цькування, не завжди, але

часто стають, діти дуже чутливі, які не здатні відстояти свою позицію. Ці діти не в змозі настояти на своєму, не можуть показати впевненість в собі, в своїх можливостях.

Для здійснення емпіричного дослідження нами було обрано метод анкетування. А саме анкета “Smob” німецького вченого Хорста Каспера[12].

В анкетуванні взяли участь учні 7 – 11 класів Першотравенської загальноосвітньої школи I-III ступенів. Загальна кількість опитуваних складала 35 дітей, з них 16 дівчат, та 19 хлопців.

Питання цієї анкети описують дії булінгу, які підлітки можуть відчувати по відношенню до себе з боку інших людей, дають відповіді на те, з чийого боку підліток відчуває булінг, скільки людей бере участь в цькуванні та відповідають на питання чи є у підлітка можливість звернутися до когось за допомогою. Результати емпіричного дослідження презентовано у табл.1

Табл.1

Результати опитування (за анкетой Smob)

Статистика	Хлопчики	Дівчата	Усього
Кільк. опитаних	19	16	35
Дії булінгу	81	75	156
Випадки булінгу I	3	1	4
Випадк. булінгу II	13	8	21
Загальна кількість жертв булінгу	16	9	25
Булінг I у %	0,16 %	0,06%	0,11%
Булінг II у %	0,7%	0,5%	0,6%
Кількість жертв булінгу у %	0,8%	0,5%	0,7%

Із результатів емпіричного дослідження було виявлено, щодо дій булінгу, хлопчики відмітили – 81 дію, а дівчата – 75. Анкетування дало змогу виявити вид булінгу I чи II. Булінг I виду і є безпосереднім булінгом. Тобто це випадки цькування по відношенню до дітей, що почались більш ніж півроку тому і повторюються не менш ніж один раз на тиждень. Серед хлопчиків – 0,16% (3 ос.), серед дівчат – 0,06%(1 ос.). Випадки II виду, як правило, здійснюються мінімум один раз в тиждень і

тривають менше півроку; або тривають більше півроку, але відбуваються рідше, ніж раз на тиждень; або відбуваються рідше, ніж один раз на тиждень і тривають менше півроку. Отже, серед хлопчиків випадків II виду булінгу – 0,7%(13 ос.), серед дівчат – 0,5%(8 ос.). Загальна кількість жертв булінгу, тобто це жертви I та II виду становить: серед хлопчиків 0,8% (16 ос.), серед дівчат – 0,5% (9 ос.). Проаналізувавши загальну кількість дій булінгу, щоб з'ясувати, який саме різновид булінгу найпоширеніший серед підлітків дівчат та хлопців, отримали результати, які презентовано на рис.1

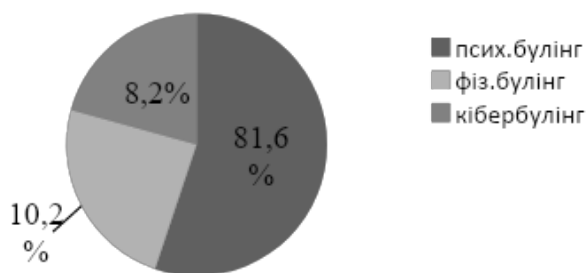

Рис.1. Відсоткове співвідношення результатів опитування виду булінгу.

Як можемо бачити з діаграми, психологічний терор є найрозповсюдженішою формою булінгу серед підлітків, адже 81,6% опитуваних постраждали саме від нього, 10,2% - від фізичного, а 8,2% - від кібербулінгу. Проаналізувавши окремо дії булінгу дівчат та хлопців отримали результати, які презентовано на рис.2

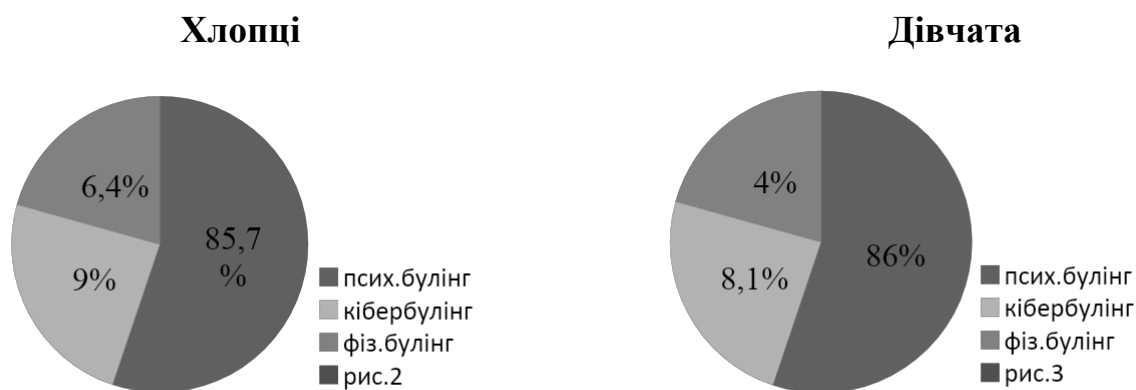

Рис.2. Відсоткове співвідношення результатів опитування видів булінгу(хлопці та дівчата).

Дівчата відмітили 65(86%) психологічного, 6 дій (8,1%) кібербулінгу та 3 дії фізичного насилля, а це 4 %. Хлопці відмічають 67 дій

психологічного булінгу, а це 85,7%, 7 дій кібербулінгу – 9% та 5 дій психологічного насилля – 6,4%. Якщо проаналізувати анкети, то як хлопці, так і дівчата у своїх відповідях пропускали блоки, які визначали наявність булінгу: відповідали «ніколи», або взагалі нічого не відповідали. Але в їх анкетах було чітко вказано на конкретний рід проблем. Це можна вважати «прихованим булінгом».

Висновок. Отже, результати проведеного дослідження, дозволяють констатувати, що психологічний терор більш поширений серед підлітків ніж фізичний. Булінг – в усіх своїх формах присутній в житті підлітків. У підлітковому віці активно формується самосвідомість та Я-концепція особистості. Діти з 7 по 11 клас найчастіше перестають бути такими, якими вони здавалися раніше. Це загрожує тим, що устрій в їхньому колі може змінюватися, і скіпетр лідерства може перейти в руки підлітків з неблагополучних сімей або важковиховуваних підлітків. А коли вони здобувають авторитет, це в більшості випадках призводить до різного роду цькування та булінгу.

Список використаної літератури

1. Адлер А. Практика и теория индивидуальной психологии. Санкт-Петербург : Питер, 2003. 296 с.
2. Булінг. Ситуація в Україні: *Дитячий фонд ООН UNICEF*, 2016. [Електроний ресурс] Режим доступу: <https://www.stopbullying.com.ua/adults/statistics>
3. Козлова, С.А. Анализ причин проявления агрессивности у современных дошкольников. *Современное дошкольное образование*, 2008. № 1. С. 62–64.
4. Кравцова М.М. Дети-изгои: Психологическая работа с проблемой. Москва: Генезис, 2005. 111 с.
5. Кривцова С.В. Буллинг в школе VS сплоченность неравнодушных. Москва: Федеральный Институт развития образования, центр развития психологической службы, 2011. 119 с.
6. Кутузова Д. Проблема травли детей в школе. *Вестник практической психологии образования: научно-методический журнал* / Ред. С.Б. Малых. – 2004. – №1 декабрь 2004. – С. 42-46
7. Лейн Д.А. Школьная травля (буллинг)//Детская и подростковая психотерапия / Под ред. Дэвида Лейна и Эндрю Миллера. – СПб.: Питер, 2001. – С. 240–274
8. Ожйова О.М. Булінг. Шкільний булінг: поняття та основні форми/Ожйова О.М // Вчені записки Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія» / Редкол.: В.І.Астахова(головн. ред. та ін.) –Харків, НУА. 2009. – С.158-163

9.Петросянц В.Р. Психологические характеристики старшекласников — участников буллинга в образовательной среде //Эмиссия. Электронный научный журнал. 2010. [Электронный ресурс]. Режим доступа к журн. : URL:<http://www.emissia.org/offline/2010/1479.htm>

10.Токарева Н.М. Сучасний підліток у системі психолого-педагогічного супроводу : монографія / Н.М. Токарева, А.В. Шамне, Н. М. Макаренко. – Кривий Ріг,Тов ВВП «Інтерсервіс», 2014 – 312 с.

11. Закон України від 18.12.2019 року №2657-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)»// Відомості Верховної Ради УкраїниУРСУ – 1984. – № 51 – ст. 1122.

12.Horst Kasper, Irene Heinzelmann-Arnold.Schülermobbing – tun wir was dagegen! Smob-Fragebogen mit Anleitung und Auswertungshilfe. Klasse 5-13. // AOL-Verlag. – 2010.

13.Huesmann, L.R., &Eron, L.D. Childhood aggression and adult criminality. In J. McCord (Ed.), *Advances in Criminological Theory: Crime facts, fictions and theory* New Brunswick, N.J.: Transaction Publishers. 1992. (pp. 137-156).

14.Eron, L., Huesmann, R. Thecross-nationalapproach to research on aggression: mesures and procedures // *Developmental Psychology*. – 1984. – Vol. 20

15. Olweus, D. Stability of aggressive reaction patterns in males: A review. *Psychological Bulletin*. 1979. – 86. – 852–875.